

AMERIKAI CSALÁDI ÉLET S TÁRSADALMI SZOKÁSOK.

Az amerikai családi életről s társadalmi szokásokról az európaiaknak igen felületes fogalmok és ferde nézetök van. Ennek oka az, hogy az utazóknak nagyobb része a nélkül, hogy a valódi tényállást tekintetbe venné, némelykőr egyoldalulag ítél, máskor pedig túlzásokba esik. Könyvekben, hirlapokban lépten-nyomon olvassuk az ilyen kifejezéseket: „Amerikában nincs is családi élet, a családok többnyire vendéglőben laknak, a szülők és gyermekek között nem létezik gyöngéd viszony, a nők dologtalanok s csak ringó székekben hintáztatják magukat; csak gyűlésekbe járnak s felolvasásokat tartanak; arsenicumot szednek be, hogy arczbőrük halvány s finom legyen; belladonnát, hogy szemek fényesebben ragyogjanak. A leányok vendégeket fogadnak és estélyeket adnak, sőt férjhez is mennek szülőik megkérdezése s beleegyezése nélkül. A házasságok mind érdekből kötöttek. A családi élet zilált állapotban van. Továbbá, hogy az amerikaiak durvák s udvariatlanok; finomabb modor nem létezik stb.“ Még több ilyszerű véleményt hozhatnék fel, de elhagyom, mert céлом nem e valótlanságok elősórólása, hanem azoknak a megczáfolása.

Amerikában tartózkodásom alatt kedvező alkalom nyílt, különböző családoknál hónapokat, heteket tölteni és pedig a legnevezetesebb városokban és falukban. A mit elmondok, személyes tapasztalat és elfogulatlan ítélet eredménye.

Legelőször a Saratogában tartott nemzeti értekezleten láttam az amerikai nők színe-javát. Minthogy Saratoga fürdőhelység, az értekezletre küldött képviselők (mintegy 2000) családjukat is magokkal hozták. A nők is részt vettek a gyűlésekben; hallgatták a felolvasásokat, vitatkozásokat, de nem beszéltek s nem szavaztak, mint én is vártam. Hanem nekik is volt külön gyűlésök, hol a saját körökbe tartozó ügyeiket intézték. Az értekezlet utolsó napján társas összejövetel volt, hol úgy az öltözetök egyszerűsége, mint finom társalgási modoruk és szerénységök egészen más fogalmat nyújtottak nekem, mint a minőt az amerikai nőkről olvastam. A gyűlés után Péterboró-ba mentem Morison barátomhoz, ki, mint olvasóink közül többen emlékezhetnek — 1873-ban hazánkban is járt. Itt idő-

zésem alatt megismerkedtem a falusi családi étellel; mert Peterborót — ottan falunak nevezik — ámbár nálunk szép város számába jöne. Összehasonlítottuk az amerikai családi életet, s egyes szokásokat az európaival, s az eredmény a volt, hogy a különbség végtelen nagy, s minthogy egészen más szellem lengi át az új világot, mint a vén Európát: így a társadalmi szokásokat is bajos az idegennek megérteni, ha közvetlen tapasztalatot nem szerezhet. Morison nevével s két kis gyermekével a falutól félóránnyira lakott egy szép villában; szintén ettől néhány percnyire szülői és leány testvére egy másikban. Bensőbb családi viszonyt, s meghatóbb családi jeleneteket, miknek tanuja voltam, még csak képzelni sem lehet. Az angol puritán erkölcs, vallásosság, szokás stb. a demokratikus államban egészen más formába öltözött, mint a milyen a ködös Angliában volt.

Reggelizés előtt 7—8 között a nappaliba gyűltünk össze isteni tiszteletre. Ebben a cselédség is részt vesz. A bibliából egy részt olvastunk el; a házi gazda kezdi rendesen és sorra mindenki egy verset olvas el, azután egy rövid alkalmi könyörgés. Ez minden reggel így van többnyire minden családnál. S e szép szokásban van is valami felemelő. Megvallom, reám kellemesen hatott mindig e házi isteni tisztelet, hol szülők és gyermekek s a cselédség együttesen adnak hálát az élet urának a naponkénti gondviselésért. Egy óraker van az ugynevezett *lunch* (villás reggeli) s 6 óraker az ebéd. Ez étrend azért van így beosztva, hogy a férfiak foglalatosságaiukból rendesen 6 órára mennek haza, s akkor az egész család együtt lehet; s az apa az estvét családjának szentelheti. Kávéházakba, vendéglőkbe családok emberek nem járnak. A nők az estvét kötéssel vagy egyéb női munkával, s gyermekeik oktatásával töltik el. A látogatásokat is estve teszik 8—10 között, hogy nappali munkáikat ne szakaszszák félbe.

Az amerikai lakásai nagyon kényelmesek. Rendesen 5—6 szobából állanak; azokban rend, tisztaság uralkodik. Minden családnál könyvtár található, s különböző lapok. A vasárnapot szigorúan megtartják. Az egész család templomba megy a felnőtt fiúk és leányok a vasárnapi iskolában oktatják a kisebbeket vallásra, s erkölcsi szabályokra, mert ezeket az iskolákban nem tanítják; a vallásos nevelésről a különböző felekezetek magok gondoskodnak.

Boston mellett Cambridgeben *Allen* tanárnál voltam egy hónapig, s a miket fennebb a *Morison* családról mondtam, azt mondhatom erről is. *Allen* é mivelt asszony, de nem vesz részt nő-

egyleti dolgokban. Minden idejét kizárólag a családjának szenteli. Leánya, ki a classikus nyelvekben is jártas, a főzés mesterségét és a gazdasszonyi teendőket kitűnően érti, s az olyan dolgokat, miket nálunk a szobaleány szokott teljesíteni, azokat ő végezte. E mellett időt talált festésre s emberbaráti gyűlésekbe való menetelre is. Ugyane jellemző tulajdonságokat láttam a *Longfellow* s *Emerson* költők leányainál és számtalan más családnál, kiknek vendégszeretetét szerencsém volt élvezhetni.

Bostonban, melyet értelmi s miveltségi tekintetben, Amerika fővárosának neveznek, egy hónapig *Wells* né asszonynál voltam szállásban. Itt bő alkalom nyílt megismerni egy olyan nőt, ki irónó s mindenféle női kérdésben, mely Amerikában szőnyegre került, tevékeny részt vett s veszen. Férje ügyvéd, két fiok s egy kis leányok van. Azt képzelné az ember, hogy a *Wells* né háza a legnagyobb rendtelenségben van, s kötelességét elhanyagolja. Ellenkezőleg: hü feleség, gondos család anyja s jó gazdasszony. Idejét ugy be tudja osztani, hogy mindent elvégez s mindenüvé elérkezik. Reggelenként ő maga terítette meg az asztalt; gyermekeit iskolába indította, s mindig pontosan. Estve (ebéd után) valamelyik gyermeke ruháját igazította s ugyanakkor őket másnapi leczkélőkre előkészítette; német s latin gyakorlataikat megcorrigálta; azután számos levelezéseit végezte. Hogy minő szellemben neveli gyermekeit, megítélhetjük abból, hogy egy jeles kis kézi könyvet irt ily czim alatt: „Erdőkstani leczkék vagy a helyes magaviselet szabályai.“ Házában — vagy mint Európában mondanák — salonjában gyakran van estély, melyen hírneves tudósok, irók s művészek jelennek meg. Arra, hogy irónók is lehetnek derék család anyák, még számtalan példát hozhatnék fel, de ezúttal csak egyet említek meg. *Dr. Hale*-nek az anyósa beszélt egy ebéd alkalmával, hogy a testvére *Stowe*-né asszony a „*Tamás bátya kunyhója*“ szerzője mily terhes körülmények között irogatta műveit. Férje tanár volt, de kevés fizetéssel; s így *Stowe* né is kénytelen volt szerezni valamit a házfentartására. Leányok oktatása mellett, elkezdett cikkeket írni a lapokba. Egyszer (1851) *Washington*-ból egy kiadó 100 dollárról szóló utalványt küld, hogy irjon lapja számára; s ez összegért írta fennebb említett hírneves művét, melyből még most is 4000 példány kél el évenként. De hányszor kellett gyermek sirás miatt a gondolat fonalát abban hagyni; vagy házi teendők miatt befejezetlen cikkét félre tenni. Igen, mert sok gyermeke volt, s csak egy cselédje s mégis minden nehézségen diadalmaskodott. Ez az igazi amerikai jellem!

Amerikában a szabadságot, s függetlenséget mindennél többre becsülik; s épen ezért, gyermekeiket (fiukat és leányokat) olyan nevelésben részesítik, hogy a magok erején éljenek meg, s ne szorulanak kegyelem kenyérre. Másfelől a nőket is erkölcsileg s értelmileg a férfiakkal egy színvonalra igyekeznek emelni. Ez az oka, hogy a nőnevelés oly bámulatos haladást tett náluk. A nők a fiukkal együtt járnak iskolákba, egyetemekre; együtt végzik el a tanfolyamokat. De ennek a világerért sem az a célja, hogy a nőt elvonja természetes rendeltetésétől, — vagy kivetkeztesse nőiességéből — hanem csak az, hogy annyi ismeretet juttasson a nőnek, mikép az (ha hajlama van hozzá, vagy szükség kényszeríti reá) a saját erején is megélhessen. A végzett kisasszonyokból nem is lesznek ám mindnyájan tanárok, orvosok, vagy ügyvédek, hanem lesznek értelmes mivelte család anyák s gyermekeiknek való di nevelői, vagy könyvvezetők apjuk üzletében. Nehogy azt vélje valaki, hogy Amerikában is a józan gondolkodásuak óhajtják a teljes női emancipatiót; épen nem. Sőt magok a nők sem; hanem, természetesen vannak ez áramlatnak is némely államokban pártolói.

A nők Amerikában nagyobb szabadságot élveznek, mint Európában. Ők Goldsmith-el tartanak, ki azt mondja, hogy: „Az olyan erény, melyet mindig őrizni kell, nem méltó az őrizetre.“ A nők szabadon járhatnak — kelhetnek anyjok vagy felügyelőjük nélkül; utazhatnak magokra egyik államból a másikba, a nélkül, hogy valami bántalomnak lennének kitéve; mert: „az amerikai előtt nincs semmi becsesebb a női erénynél, s tiszteletreméltóbb a női függetlenségénél“ — mondja Tocqueville. Amerikában a nőket a férfiak igyekeznek kényelemben tartani; durva munkára még alsóbb s szegényebb sorsu osztályuak sem alkalmazzák nejeiket. A férfiak többnyire csak akkor nőszülnek meg, ha nejeiket tisztességesen eltarthatják. Az amerikaiak nem complimentiroznak a nőknek oly szépen, mint az európaiak, de mindennap kimutatják, hogy mennyire becsülik őket; mennyire megbiznak bennük, s hogy mennyire tisztelik szabadságukat. Az ők egyszerű, őszinte kézszerítések többet jelent a férfihoz nem illő kézszerítésknél.

Amerikában nem mulatnak annyit, mint nálunk. Sok mulatságra nincs idejük, ámbár több pénzök van, mint nekünk. Fiatal emberek csak akkor kezdenek leányos házhoz járni, mikor már állomásban vannak. Az ilyeneket elfogadják a leányok anyjok felügyelete nélkül is, s ha a szülők látják, hogy az illető tisztességes ember, a leányra bizzák a választást; de nagyon ritkán történik, hogy valaki a szülők jóváhagyása nélkül válasszon magának férjet.

A leányok 18 éves korukban szülői engedély nélkül is férjhez mehetnek; a fiuk pedig 21 éves korukban nősülhetnek. Hogy Amerikában csak csupa érdekből kötnének házassági frigyét, ez nem való. Egy positiv esetet hozok fel erre. Bizonyos H. nevű tekintélyes polgárnak a leánya jegyben járt egy fiatal emberrel. Egy alkalommal kocsiznak a szabadba, s a leendő vő ama kérdésére, hogy mit szándékoszik adni hozományul, az após rögtön megállítja a kocsit s a kíváncsi vőnek kikellett szállnia s a házasság abban maradt.

Az amerikai nő a reá váró kötelességek teljes tudatával megy férjhez, s értelmi fejlettsége is magasabb, mint más országokban ily korbéli nőké. S azért, ha valami balsors éri, egész elszántsággal türi, annyival is inkább, mert szabad akaratból ment férjhez. Bámulatos az a k i t a r t á s, melyet az amerikai nő ki bír fejteni. S a i n t - L o u i s - b a n a Mississippi folyó mellett, Udell nevű családnál ennek szép példáját láttam. Udell több évvel ezelőtt súlyosan megbetegedett. Életben maradásához alig volt remény. Korlátolt anyagi viszonyok között levén, az asszony kétségbe volt esve, hogy mi lesz belőle s két kis koru gyermekéből, ha férje meghal. Életfentartó eszközről kezdett gondolkodni. S megtalálta. A gyorsírászat tanulásához fogott s azt oly nagy tökélyre vitte, hogy ma a törvényszékeknel s minden nevezetes felolvasásnál ő a legkeresettebb gyorsíró; s mivel azt a lapok számára is ügyesen fel tudja dolgozni igen szép kereset forrása van. Férje szerencsére felgyógyult. Tekintélyes kereskedő. Udellné nincs rászorulva a gyorsírászatra, de, mint mondá, már nem tudja elhagyni, akkora élvezetet talál benne s így a női kötelességek teljesítése mellett szép jövedelmet is szerez a házhoz.

Az amerikai nőknek a szerénység s természetes egyszerűség egyik főjellemvonások. Soha sem voltam életemben annyira megilletődve, mint a mikor C l e v e l a n d b a n a meggyilkolt G a r f i e l d e l - n ö k n e k gyászba öltözött édes anyját s özvegyét meglátogattam. Arczukon a mély bánat kifejezései voltak láthatók. A tiszteletet gerjesztő öreg asszony egy székből ülve kötött, de nem igen beszélt. Mikor fia nevét hallotta említetteti, szeméi megteltek könnyel. Az amerikaiak által annyira szeretett Garfield jelleme fejlesztésére e n e m e s keblü anyának bizonyára nagy befolyása lehetett. Hiszen Lincoln Ábrahám elnök anyja csak egyszerű munkás asszony volt, s még is így nyilatkozott egy barátjának róla: „Mindazt a mi vagyok s a mi leszek, anyali anyámnak köszönöm — áldás emlékére.“

Garfieldnének a férje a világ leghatalmasabb köztársaságának élén állott, ötven millió nép felett kormányzott, s ő mégis olyan mint

egy szerény ibolya, egy egyszerű „első polgárnő az egyenlők között.“ Épen e szerénységben s egyszerűségben áll felemelkedett szelleme s magas műveltsége. Minő végtelen a különbség közte s az európai fejedelmi nők között! . . . Ha nemes egyszerűséggel berendezett házában vagy egy hiu nő ékszereit óhajtaná látni, ő is bizonyára árván maradott gyermekeit mutatná meg, mint a nemes Cornelia, a Grachusok anyja. S Garfieldné, mint emlitém, csak első a hasonlók között, mert a nagy köztársaság sok ily jellemű nőt tud felmutatni. S ez természetes is, mert a történelem tanúsága szerint még egy nemzet se lett nagygyá jeles és erényes nők nélkül. Nincsen egy ország is, hol az erkölcsök szigorubbak volnának, s a családi élet magasabb színvonalon állana, mint Amerikában. Amerikának bámulatos felvirágzását és növekedő hatalmát a nők szellemi felsőbbségének lehet tulajdonítani; mert ők teremtik meg az igazi családi életet, mely a társadalom fentartója. A társadalom védangyalai a s z a b a d s á g, m i v e l t s é g, s a z e r k ö l c s. Azelsőt minden amerikai egyén bírja, a két utóbbi birtokosai pedig teljes erejükből arra törekednek, hogy azok is közkinccsé váljanak.

Ami az amerikai nép általános jellegét illeti, az természetes, őszinte, nyílt s önérzetes. A formaságokra nem sokat adnak. S talán ezért tartják az európaiak az amerikaiak modorát szögletesnek. Az igaz, hogy nem tudnak úgy hajlongani, oly szépen gesztikulálni, s oly kímérten társalogni, mintegy párisi dandy, de az ők természetes, mesterkéletlen modoruk s őszinte kézzszorításaik többet érnek minden betanult fogásnál vagy illemszabálynál. Az amerikai tiszteli a másik szabadságát s jogait, de az a határtalan engedelmesség és szolgálai meghunyászkodás, a mi a monarchicus államokban napirenden van, nem sajátja.

A fennebbieken igyekeztem kimutatni, hogy Amerikában is van igazi és egészséges társadalmi élet; s nem a humbug hazája, a mint Európában közönségesen czimezni szokták. Én is elismerem, hogy ott is vannak kivetni való dolgok, kifogásolható egyének, de nem oly nagy mértékben, mint azokat rendszeren előadni szokták. Azok a kalandvágúók, s szerepelni akarók, kik Európába jönnek, többnyire hirtelen meggazdagodott műveletlen egyének; olyanok, kik az amerikai előkelő társaságba nem juthatnak bé, mert ott is megvan a szellemi aristokratia. Tehát az „a m e r i k a i“ név alatt botrány-krónikát csinálók tetteiből még nem lehet egy egész nemzet társadalmi életéről ítéletet mondani. Amerikának a savát, a lelkét Új-Anglia lakosai alkotják. Ezeknek műveltsége, puritán erkölcs, mély vallásos-

sága, kovászként hat nyugatra s a naponként oda béözönlő miveletlen tömeget átidomítja, megnemesíti s a szabadság és a köztársaság előnyeinek élvezetére alkalmassá teszi. Bizony óriási az a munka, a melyet a civilizáció érdekében az amerikai társadalom humánus gondolkozói — férfiak és nők egyaránt — kifejtének. Az általános műveltség elterjesztésére minden kigondolható eszközt felhasználnak, mert nézetök szerint, a köztársasági kormány formát csakis a műveltségnek bizonyos színvonalára felemelkedett nép tarthatja fenn.

KOVÁCS JÁNOS.

PÁRISI LEVÉL.

(A Nimesben tartott szabadelvű értekezetlet. — Ismét a protestans theologiai facultas s a budget. — A párisi theologiai facultas megnyitó előadása. — A theologiai társaság.)

Szerkesztő úr!

A szabadelvű protestántismusnak, mint minden évben, úgy ez évben is meg volt a maga gyűlése, melyen számos pap és világi ember volt jelen; csak pap 54 volt. A múlt évben, midőn az ily gyűlekezetről értesítettem, a mely St. Hippolythben tartatott, azt mondtam volt, hogy az 1884-ben tartandó értekezetlet helyéül Montpelliert tüzték ki s még is ez évben az értekezetlet Nimes városában tartatott. Ezt az áttételt az indokolta, mert az orthodoxok, a kiknek csakugyan vannak ily értekezleteik, legutóbbi időben Montpelliert tüzték ki értekezletök helyéül. Miért tették ezt? Talán daczolni akartak a közvéleménnyel. Mindenesetre botránnyal végezték volna. Szeretem hinni, hogy nem ez volt céljuk.

Bár miként történt is, midőn a szabadelvűek az utolsó pillanatban bizonyosan megtudták, hogy az orthodoxok éppen abba a városba és abban az időben akarnak összegyűlni, elhatározták, hogy értekezetletöket Nimes városában tartják meg. Ott nyílt meg tehát október 29-én Gachon montpellierier egyik papnak elnökelete alatt.

A két tárgy — vagy jobban mondva — a két különböző szempontból fel vett egy tárgy, mely napi renden volt, a következő volt: „A kibékülés theologiai szempontból“ és „a kibékülés, egyházi szempontból.“ Az elsőt mélységgel tárgyalta Campredon pap. Tárgyát három részre osztotta, ily formán: 1. A kibékülés minden esetre kötelességünk, az esetben, ha nem ró reánk oly áldozatokat, melyeket lelkiismeretünk visszautasít; de ily kibékülés hasznosan és sikerrel csak a gyakorlati téren eszközölhető, mert a dogmatikai téren nem lehet oly engedményeket tenni, mint az egyházi téren. 2. Nincs oly egyház, a melynek ne lenne vallási közös alapja egy más egyházzal. A szabadelvű pártból ezt soha senki sem tette kérdésessé. Ne vádoljanak tehát minket ugynevezett határtalan szabadsággal, a mely minden hivatalos és kötelező symbolumok mellőzésével állana. Ez méltatlan ráfogás, s nincs semmi való alapja. Ha valamely egyház nem confessionalis, azért nem multhatlanul hitetlen. 3. Campredon ur eládja egyéni nézeteit arról, hogy szerinte mi lehet a Franciaországi reformált egyház közös hite. „Pressensé ur folytatja a szónok“ — a megváltást tette határvonallal a kereszténység és a között,